

Riigikogu põhiseaduskomisjoni istungi protokoll nr 37

Tallinn, Toompea

Esmaspäev, 22. jaanuar 2024

Algus 11.15, lõpp 13.00

Juhataja: Hendrik Johannes Terras (esimees)

Protokollija: Stella Rõbakov (konsultant)

Võtsid osa:

Komisjoni liikmed: Anti Allas, Ants Frosch, Katrin Kuusemäe, Helir-Valdor Seeder, Pipi-Liis Siemann, Urve Tiidus, Aleksandr Tšaplõgin

Komisjoni ametnikud: Erle Enneveer (nõunik-sekretariaadijuhataja), Karin Tuulik (nõunik), Helin Leichter (nõunik)

Puudusid: Timo Suslov ja Jaak Valge

Kutsutud: Siseministeeriumi siseauditi osakonna juhataja Tarmo Olgo; Siseministeeriumi rahvastiku toimingute osakonna rahvastikuregistri halduse talituse juhataja Mairis Kungla; Andmekaitse Inspektsiooni juristid Virve Lans ja Agnes Järvela ning Justiitsministeeriumi andmekaitseõiguse talituse nõunik Kristel Niidas (2. päevakorrapunkt); pöördumise kontaktisiku esindaja Karin Madisson (3. päevakorrapunkt)

Päevakord:

1. Nädala töökava kinnitamine
2. Juurdepääs rahvastikuregistri andmetele uuringute teostamiseks (järelevalve tulemuste tutvustamine)
3. Kollektiivne pöördumine "Seadustada elanike esile kutsutud erakorralised KOV valimised"
4. Info ja muud küsimused

1. Nädala töökava kinnitamine

Hendrik Johannes Terras tegi ettepaneku kinnitada nädala töökava.

Riigikogu põhiseaduskomisjoni nädala (22.01.2024-28.01.2024) töökava

Komisjoni istung esmapäev, 22.01.2024 kell 11.15

1. Nädala töökava kinnitamine
2. Juurdepääs rahvastikuregistri andmetele uuringute teostamiseks (järelevalve tulemuste tutvustamine)
3. Kollektiivne pöördumine "Seadustada elanike esile kutsutud erakorralised KOV valimised"
4. Info ja muud küsimused

Komisjoni istung teisipäev, 23.01.2024 kell 14.00

1. Rahvusvahelise sanktsiooni seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (332 SE I) teise lugemise ettevalmistamine
2. Info ja muud küsimused

Otsustati:

1.1. Kinnitada nädala töökava (konsensus: Anti Allas, Ants Frosch, Katrin Kuusemäe, Helir-Valdor Seeder, Pipi-Liis Siemann, Hendrik Johannes Terras, Urve Tiidus, Aleksandr Tšaplõgin).

2. Juurdepääs rahvastikuregistri andmetele uuringute teostamiseks (järelvalve tulemuste tutvustamine)

Tarmo Olgo alustas Siseministeeriumi auditi tulemuste tutvustamist. Ta selgitas, et audit isikuandmete väljastamiseks rahvastikuregistrist algatati siseministri taotlusel pärast seda, kui selgus, et Pere Sihtkapitalile oli väljastatud rahvastikuregistrist andmed ning nende andmete väljastamise kohta tekkis avalikkuses mitmeid küsimusi. Auditi esmane järeldus on see, et rahvastikuregistrist andmete väljastamine Pere Sihtkapitalile oli õigusaktide kohaselt lubatud. Rahvastikuregistri seaduses (RRS) on vastav säte, mis näeb ette, et juhul, kui juriidilisel isikul on avaliku ülesande täitjaga sõlmitud leping, siis on tal õigus küsida avaliku ülesande täitmiseks rahvastikuregistrist andmeid ning selle sätte alusel Pere Sihtkapital neid andmeid ka küsis. Auditist selgus, et taotluse menetlusprotsessi läbipaistvust tuleks suurendada. Samuti tuleks pöörata suuremat tähelepanu otsuse kirjalikule põhjendatusele ning ka kaalutluskohtade kirjalikule väljatoomisele. T. Olgo täpsustas, et rahvastikuregistri töötajad menetlesid taotlust ka sisuliselt, kuid taotluse kaalutluskohtade ja analüüside kohta ei ole jäänud kirjalike jälgi, vaid see toimus suuliselt. Ta selgitas, et antud juhul oli rahvastikuregistrist andmete väljastamisel 15 kaalutluskohta, mida menetleja pidi otsustama. Auditi tulemusena soovitati Siseministeeriumi rahvastikuregistri osakonnal detailsemalt lahti kirjutada rahvastikuregistrist andmete väljastamise protsess ning fikseerida konkreetsed asjaolud, mida tuleks menetluses vaadata. T. Olgo tõi välja, et sellise lepingu puhul tuleks minna põhjalikumaks ning vaadata protsesside sisse. Konkreetse juhtumi puhul ei piisa vaid andmete küsija esindusõigusest ning andmeküsi ja ülikooli vahelisest lepingust, vaid tuleks küsida, kas ülikooli poolse esindajal on olemas vastavad volitused ning kas ülikooli tahe on ikkagi selline, et uuringut teostatakse just praegu.

Haldusotsust puudutava teema juures selgitas T. Olgo, et kaalutluskohad tuleks kas otsuses või otsuse juures olevates menetlusdokumentides põhjalikumalt lahti kirjutada. See on vajalik, et kodanikud saaksid aru, miks avalik haldus selliselt otsustas. Auditis toodi ka välja, et otsused peaksid olema kättesaadavamad nendele isikutele, kelle andmeid küsiti.

Viimase soovitusena märkis T. Olgo, et täpsemalt tuleks lahti kirjutada, millised konkreetsed andmed tuleb taotlejal rahvastikuregistrist andmete küsimisel esitada. Praegu on see RSS-is üldsõnaliselt reguleeritud ning kõigil menetlustel on ühetaoline andmete hulk. Antud menetlus oli tema hinnangul oluliselt keerukam kui see, kus küsitakse vaid kümne inimese andmeid. T. Olgo selgitas täiendavalt, et taotluse esitajal tuleks taotluses lahti kirjutada, kust tuleneb õigustatud huvi andmete saamiseks, mida taotleja nende konkreetsete andmetega teeb ning kuidas ta neid haldab. See annaks otsustajale parema sisendi ja aitaks veenduda, et ka taotleja on kõik asjaolud läbi mõeldud. T. Olgo sõnul lubas rahvastikuregistri osakond väljatoodud soovitusel ellu viia ja protseduure parendada, et olla järgnevate taotlustega põhjalikum ning tuua ka menetlusprotsessi toimumisse rohkem läbipaistvust.

Urve Tiidus palus tuua mõned näited mainitud kaalutluskohtadest.

Tarmo Olgo tõi kaalutluskoha näitena välja, et protsessis tuleb hinnata, kuidas tagatakse isikuandmete töötlemise turvalisus, kas isikuandmete töötlemine on vajalik õigustatud huvi teostamiseks, kas ja millisel määral võib isikuandmete töötlemine kahjustada inimeste huve või õigusi, sealhulgas, kas see võib rikkuda tema eraelu puutumatust ning kas andmete väljastamisega kaasneb oht riigi julgeolekule.

Urve Tiidus uuris, kas ametnikul, kes kaalutluskohti vaagib, on suhteliselt suur vabadus.

Tarmo Olgo sõnas, et kaalutlemisel peab ametnik järgima põhimõtteid, mis tulenevad isikuandmete kaitse üldmäärusest, isikuandmete kaitse seadusest ja Andmekaitse Inspeksiooni juhistest. Seega on ametnikule põhimõtted ja raamid, mille sees saab ta teha kaalutlusotsuse, ette antud. See tähendab, et ta peab need kaalutlused ka lahti kirjutama ning põhjendama.

Helir-Valdor Seeder ütles, et seega on auditi järelendus see, et menetlusprotsess tuleks muuta läbipaistvamaks, mis tooks endaga kaasa hulgaliselt täiendavaid tegevusi, küsimusi ning bürokraatiat, mille vastu üritatakse võidelda. Ta märkis, et sellisel juhul tuleb kõik täpsemini reguleerida ning ametnikel tekib oluliselt rohkem tegevust, ei piisa näiteks vaid sellest, et taotleja on legaalselt tegutsev institutsioon.

Tarmo Olgo sõnas, et kui vaadata protsessi tervikuna, siis tänased õiguslikud nõuded näevad ette ligikaudu 15 kaalutluskohta. Seega peab menetleja läbi mõtlema, mis need 15 asja on, kust menetleja andmed saab ning kuidas ta kaalutlusotsuse langetab. Ta selgitas, et kui panna need asjad kokku, siis bürokraatia hulk ei vähene, vaid see on nii taotleja kui menetleja jaoks süsteemselt läbi mõeldud. Tema sõnul peaks menetluse kvaliteet ja kiirus paranema ning ei tohiks küsida andmeid, mida ei ole menetluses vaja. Antud juhtumi puhul nähti, et menetluse käigus küsis rahvastikuregistri toimingute osakond taotlejalt järjest andmeid juurde, kuid ideaalis peaks taotleja teadma koheselt, mis andmed ta esitama peab.

Urve Tiidus uuris, kui küsitakse inimese andmeid, kelle huvid võivad saada kahjustatud, siis kas see inimene saab sellest ka teada.

Tarmo Olgo ütles, et isik peaks sellest teada saama, kuid see protsess ei ole täna lõpuni ideaalne. Ta märkis, et ka auditi soovitusel toodi välja, et haldusotsused peaksid olema kättesaadavamad isikutele, kelle andmeid väljastati. Ta täpsustas veel, et täna ei ole need kanalid, kuidas seda protsessi lõpuni teha ning kuidas inimene protsessist välja võtta, kui ta sellega nõus ei ole, täielikult välja arendatud.

Hendrik Johannes Terras tänas külalist. Jätkati järelevalve tulemuste tutvustamist.

Mairis Kungla sõnas, et auditist selgunud kuus soovitus võeti tegevusse. Nendest kolme, mis puudutasid põhjalikumalt otsuste põhendamist, mida kaalumisel arvesse võtta ning kuidas fikseerida, mida on menetluse käigus vaadatud, hakati koheselt rakendama. Kolme ülejäänud soovitusel, mis nõuavad õigusaktide analüüsi või ka sisemise regulatsiooni täiendamist, tähtajad on käesoleva aasta sügisel. Ta täpsustas veel, et inimestel, kelle kohta on rahvastikuregistrist andmeid väljastatud, on õigus sellest teada, ning seda saavad need inimesed enda kohta küsida eelmise aasta kalendriaasta algusest. Ta selgitas, et automaatselt uuringutesse minevaid andmeid ei ole võimalik näha andmejälgija teenuses e-rahvastikuregistris, vaid neid saab näha, kui pöörduda Siseministeeriumi infotehnoloogia arenduskeskuse poole. Ta lisas, et selle teenuse arendamine on tegevusse võetud.

Helir-Valdor Seeder palus selgitada, mida mõeldakse selle edasi arendamise all ning kuidas sellisel juhul informatsioon inimeseni jõuaks.

Mairis Kungla ütles, et kuigi andmejälgija teenuse kaudu saab inimene näha, kellele tema andmeid rahvastikuregistrist on väljastatud, siis uuringutesse minevaid andmeid ei ole siiski andmejälgija teenuses võimalik süsteemselt kuvada. Arendus on mõeldud selliselt, et kui inimese andmed uuringusse võetakse, siis ka need andmed lähevad automaatselt töödeldavasse andmestikku ning on inimesele andmejälgija teenusest kättesaadavad.

Agnes Järvela sõnas, Andmekaitse Inspektsiooni algatatud järelevalve eesmärgiks oli välja selgitada, kas Siseministerium rahvastikuregistri vastutava töötlejana lähtus rahvastikuregistri andmete juurdepääsu õiguste andmisel rahvastikuregistri seadusest ning Euroopa Liidu isikuandmete kaitse üldmäärusest. Ta selgitas, et eelkõige vaadati järelevalves, kas isikuandmete kaitse nõuded olid täidetud. Vaadeldavad teemad jagunesid omakorda kahte rühma. Ühe rühma moodustasid rahvastikuregistrist andmete väljastamise õiguslikke aluseid puudutavad teemad ning teise protseduurilisi ja menetluslikke puudujääke puudutavad teemad. Protseduurilised tähelepanekud tehti selle kohta, et tehnilised ja korralduslikud meetmed vajavad täiendamist. Ta selgitas, et rahvastikuregistri andmete juurdepääsu andmine toimub spetsiaalses infosüsteemis, millest nähtus, et seal puuduvad meetmed ja reeglid selle osas, millal taotlejale väljastatud andmed kustutatakse. Samuti oli üheks puudujäägiks see, et kõiki toiminguid, mis infosüsteemis tehakse, tehniliselt ei logita. Ta tõi välja, et juba taotlusvormil võiks küsida taotleja õigustatud huvi või avaliku ülesande täitmise ülesannet täpsemalt. Lisaks on läbipaistvuse küsimus seotud protseduurilise ja menetlusliku poolega. Ta selgitas, et täna ei saa valimisse sattunud andmesubjekt automaatselt teada, et tema andmed on edastatud uuringu tarbeks. Samuti ei ole läbipaistev juurdepääsupiiranguid puudutav. Kuigi inimesel on võimalik seada rahvastikuregistris oma andmete juurdepääsupiirang, siis teatud juhtudel piirang ikkagi ei kehti ning rahvastikuregistri kodulehel on inimesele sellekohane selgitus puudulik.

Ta jätkas andmete saamise õiguslikku alust puudutava teemaga, selgitades, et konkreetse järelevalve vaatluse all olid andmete väljastamise alustena nii õigustatud huvi kui ka avaliku ülesande täitmine. Õigustatud huvi andmete väljastamise alusena oli tema hinnangul problemaatiline, sest oli näha, et Siseministerium küll lähtub inspektsiooni õigustatud huvi juhendist, aga teisest küljest ei ole õigustatud huvi alus RRS-is kooskõlas isikuandmete kaitse üldmäärusega, mis näeb ette, et tuleb teha kaalumistest, milles kaalutakse, kas isikuandmete töötleja õigustatud huvi kaalub üles andmesubjekti õigused ja huvid. RRS-is on aga kriteeriumid, mis kaalutlustesti piiritlevad ning mida üldmääruses ei ole. Ta tõi näiteks, kuidas andmesubjekti vaatest nähtub, et hindama peaks justkui ainult eraelu puutumatus, aga kõik muud andmesubjekti õigused, huvid ja vabadused jäetakse kaalumata. Sellised RRS-i õigustatud huvi sätted on isikuandmete kaitse üldmääruse vaatest kitsendavad ning tekitavad segadust.

Ta selgitas, et järelevalve tõi välja ka avaliku ülesande täitmisega seotud probleemi. Antud juhul oli Tartu Ülikool avaliku ülesande täitja, kes kasutas uuringute läbiviimisel Pere Sihtkapitali. Ülikool saaks küll küsida rahvastikuregistrist andmeid avaliku ülesande täitjana, kuid Siseministerium läks hindama Pere Sihtkapitalile andmete andmisel Sihtkapitali õigustatud huvi. Andmekaitse vaatest oli Tartu Ülikool isikuandmete vastutav töötleja, aga uuringu tegija on volitatud töötleja, mistõttu on tegemist vastutava-volitatud töötleja suhtega. Seal peaksid kohalduma kõik vastutatud töötlejale seatud juhised ning ei tohiks tekkida olukorda, kus on avaliku ülesande täitmine ning seejärel taotluse hindamisel minnakse üle õigustatud huvi peale. Ta märkis, et isikuandmete kaitse vaatest on selline vastutava töötleja juhised kõrvalekaldumine lubamatu.

Urve Tiidus uuris, kas on olemas võrdlusmoment meie põhjanaabritega, kuidas neil selline teema on lahendatud.

Virve Lans ütles, et Soomel on olemas teadusuuringutes andmete töötlemise täpsem regulatsioon.

Helir-Valdor Seeder palus selgitada, kas rahvastikuregister ja Siseministeerium rikkusid mõnda seadust, kehtestatud korda või riivasid konkreetset kellegi huve.

Agnes Järvela selgitas, et Andmekaitse Inspeksioon tegi Siseministeeriumile mitmeid ettekirjutusi, mis puudutasid eelkõige protseduurilisi ja menetluslikke vigu. Ta märkis, et Siseministeerium on inspeksiooni tagasisidena juba teavitanud, et on puudujääke korrigeerimas või seda tulevikus tegemas. Õigusaktide võimalikku muud tõlgendamist ja praktikat puudutava osas tegi Andmekaitse Inspeksioon ministeeriumile pigem ettepanekud.

Helir-Valdor Seeder uuris, kas nende ettekirjutustega on võimalik tutvuda.

Agnes Järvela ütles, et ettekirjutused saadeti liikmetele ette.

Mairis Kungla sõnas, et Siseministeerium on saanud Andmekaitse Inspeksioonilt ettekirjutusi ja soovitusi. Neis toodu täitmise tähtajad on veebruari- ning märtsikuu alguses. Paljuski puudutasid need protseduurilist ja menetluslikku poolt, mis tuli osaliselt välja ka Siseministeeriumi enda auditist ning mida ka koheselt täitma asuti. Töösse on võetud ka muudatused infosüsteemis ning soovitusel, mis puudutasid RRS-i regulatsiooni.

Tarmo Olgo selgitas, et andmekaitse üldmääruse kohaselt saab andmed väljastada avaliku ülesande täitmise ning õigustatud huvi alusel. Avaliku ülesande täitmiseks andmete väljastamisel ei saa isik piirata seda, et ta ei anna oma andmeid välja, kuna vastasel korral ei ole võimalik avalikku ülesannet täita. Õigustatud huvi korral aga saab isik seda piirata. Ta tõi välja, et RRS-i on sisse kirjutatud selline konstruktsioon, et antud juhtumi puhul võis ülikool sõlmida teise isikuga lepingu selleks, et teine isik teeks ülikooli huvides uuringu. Seega, kui ülikool küsiks otse rahvastikuregistrist andmeid, siis ta küsiks neid avaliku ülesande täitmiseks. Kui ülikool sõlmib aga lepingu teise isikuga, siis tänase seaduse kohaselt sellel, kellega leping tehti, tekib õigustatud huvi andmeid saada seetõttu, et tal on avaliku ülesande täitjaga leping ning lepingu esemeks on uuringu tegemine avaliku ülesande täitmiseks. See konstruktsioon ei ole andmekaitse üldmääruse kohaselt võimalik. Ta täpsustas, et rahvastikuregistri vaatest peab andmete väljastaja hakkama nüüd hindama taotleja õigustatud huvi. Kuna andmed väljastatakse õigustatud huvi alusel, on protseduur keerukam. Kui seda sätet ei oleks, võiks ülikool volitada sihtasutust enda nimel toimetama. Tema hinnangul tuleks seda sätet RRS-is analüüsida.

Helir-Valdor Seeder tõi välja, et kuigi protseduurides ja menetlustes tuvastati mitmeid puudusi, oli auditi lõppjärelendus see, et kõik oli siiski õiguspärane. Ta palus selgitada, kuidas suhtutakse sellesse, et koguti seaduslikult andmed ja seejärel need hävitati enne, kui kõik auditid, järelevalved ja uuringud olid tehtud.

Tarmo Olgo sõnas, et andmed hävitati, kuna Tartu Ülikooli ja Pere Sihtkapitali vaheline leping kaotas oma kehtivuse. Sellest tulenevalt kadus sihtasutusel õigustatud huvi, mis oleks võimaldanud neil seda uuringut läbi viia. Ta selgitas, et kui õigustatud huvi puudub, ei ole ka õigust andmeid enda juures hoida. Kui kellelgi tekib tulevikus õigustatud huvi, siis on võimalik teha rahvastikuregistrist uued päringud, kuna rahvastikuregistrist need andmed kadunud ei ole.

Agnes Järvela märkis, et need järelevalve tulemused, mida ta eelnevalt tutvustas, olid rahvastikuregistrist andmete väljastamise osas, ent menetlus on pooleli ka Pere Sihtkapitali osas eraldiseisvalt. Ta lisas, et selle menetluse tähtaeg on tõenäoliselt mõne kuu jooksul.

Virve Lans lisas, et Pere Sihtkapitali osas läbiviidav menetlus on spetsiifilisem, kuivõrd isikuandmete kaitse puhul vaadatakse, mida seal tehti ja mida ei tehtud ning mida oleks sellise olukorra vältimiseks saanud teha paremini.

Kristel Niidas sõnas, et selgust oleks vaja rollide jaotuses, teha vahet, kes oli vastutav töötleja ja kes oli volitatud töötleja. Samuti tuleks täpsustada, mis oli lepingu sisu ning kuidas pooled enda rollist aru said. Ta selgitas, et õigustatud huvi isikuandmete töötlemise alusena ei saa olla sõltuvuses avaliku ülesande täitmisest, kuna need on kaks erinevat õiguslikku alust. Õigustatud huvi, mis on isikuandmete kaitse üldmäärusest tulenev õiguslik alus andmetöötlemiseks, ei saa siseriikliku õigusega piirata, seda on ka Euroopa Kohus enda otsustes öelnud.

Hendrik Johannes Terras tänas külalisi ning selgitas, et selle teema raames oodatakse veel Haridus- ja Teadusministeeriumi järelevalve tulemusi, samuti AKI järelevalve tulemusi Pere Sihtkapitali üle.

3. Kollektiivne pöördumine "Seadustada elanike esile kutsutud erakorralised KOV valimised" (1-6/23-176/1)

Karin Madisson tutvustas enda kollektiivset pöördumist. Ta selgitas, kuidas Lääneranna vallas toimuv on alguse saanud valdade liitmisest ja liitumislepingust, milles enamused antud lubadustest on täitmata. Eelmine vallavanem soovis läbi viia koolireformi, toimusid suured arutelud ning 2022 aasta novembris võeti vastu valla arengukava muudatused, mille volikogu ka kinnitas. Arengukavas oli kirjas, et koolivõrk sellisel viisil säilitatakse ning mainiti Kõmsi ja Metsküla kooli, mille puhul kaalutakse kas sulgemist või väiksemaks tegemist. Laste arv seal vallas vähenenud ei ole. Sellest olukorrast möödusid mõned kuud kui tuli uus vallavanem ning lauale tuli eelnõu, kus otsustati mitmed koolid teha kas 4 - või 6-klassiliseks. Tema hinnangul oli märkimisväärne, et 4-klassiliseks tehti kool Virtsus, mis on valla suuruselt teine asula. Kool otsustati alles jätta sinna valda, kus käisid volikogu esimehe lapsed ning töötas ühe volikogu liikme naine. See tekitas elanikes tohutut pahameelt. Täna koalitsioonis olev valimisliit on oma valimisplatvormis selgelt öelnud välja kooliga seonduvad asjad, mida nad täna järginud ei ole. Ta lisas, et tänaseks on täidetud alla 5 % lubadustest. Elanike poolt selged lahenduste pakkumised ei ole samuti kuhugi viinud. Ta selgitas, et kuigi riigi poolt on välja töötatud 6-klassiliste koolide meede, ei taha volikogus keegi sellest kuulda. Kui Lääneranna vald taotleks 6-klassilistele koolidele toetust, siis sisuliselt peetaks neid koole tasuta üleval. Virtsus on tehtud erinevaid kalkulatsioone, kuidas olukorda lahendada, kuid vastukaja neile saadud ei ole.

Ta tõi välja, et tähelepanu saamiseks on kokku tehtud 10 kohalikku algatust, kogutud allkirju erinevate teemadega seoses ning 2 Riigikogu tasandil algatust. Rahva kogutud allkirju ei ole peetud mitte millekski. Esimene allkirjade kogumine kogus 1400 häält, mis on 32 % kogu hääleõiguslike inimeste arvust seal vallas. Tuues see Tallinna konteksti, oleks see üle 100 000 inimese. Üks eelnõu on olnud ka volikogu esimehe umbusaldamise kohta, mis proportsioonis kogus 17 % valla hääleõiguslike isikute arvust. Viimaseid eelnõusid ei võetud enam isegi lauale.

Ta selgitas, et võiks olla üsna kõrge protsent, kus oleks võimalik algatada sisuliselt kohaliku omavalitsuse uuesti valimised. Kui olemasolev volikogu on rahva usaldust petnud, oleks mehhanism, mis võimaldaks sisuliselt uuesti alustada. Uus valitud volikogu oleks kuni järgmiste valimisteni, mis korraliselt toimuvad. Kohaliku omavalitsuse korralduse seaduses on välja toodud, et valda tuleb juhtida lähtudes elanike õigustatud huvidest ja vajadustest ning kohalik omavalitsus teostub võimuorganite kaudu, samuti rahvaküsitluse või rahvaalgatuse teel. Täna kontekstis rahvaküsitlusel või rahvaalgatusel võimu ei ole. Põhiseaduses on

mitmeid sätteid, mis antud teemaga seonduvad. PS § 13 ütleb, et seadus kaitseb igäühte riigivõimu omavoli eest, kuid seal vallas seda kindlasti öelda ei saa. PS § 27 ütleb, et perekond rahva püsimise ja kasvamise ning ühiskonna alusena on riigi kaitse all, mida samuti selles vallas näha ei ole. Ta juhtis tähelepanu, et oluliseks aspektiks on ka asjaolu, et volikogu liikmed ja vallavanem ütlevad otseselt välja, et neil ei ole inimesi vaja, kuivõrd mida vähem on inimesi seda vähem on rahulolematust. On välja öeldud, et eelmise aasta elanike arvu vähenemine tasandatakse ära rahas tasandusfondi kaudu. Tema hinnangul on nende prioriteet tuulepargid ja päikesepaneelid, mida ehitatakse igasse külla ja ka merre. Inimeste arvu vähenemine ei ole neile oluline, kuna siis ei pea ülal pidama kalleid koole ja rahvamaju. Järgnev reform on tema sõnul rahvamajade osas, seejärel huvihariduses ning selle jaoks on neil plaan olemas. Raha kulutatakse selle peale, mis toob raha sihtotstarbeliselt sisse kohalikule omavalitsusele. Riik on öelnud, et 6-klassiliste koolide säilitamine maapiirkondades on oluline, aga kohalik omavalitsus ütleb, et nende jaoks see oluline ei ole. Tekib küsimus, kas väikses riigis saab hariduspoliitikas olla kaks erinevat huvi.

Ants Frosch küsis, kas konkreetsetes vallas teostab võimu erakondade koalitsioon või on tegemist valimisliidu ja erakondade sega variandiga.

Karin Madisson vastas, et valimisliit Lääneranna sai peaaegu enamuse ning kaks liiget tulid juurde, kelles üks oli üksikkandidaat ja teine Keskerakonnast. Opositsioonis on Isamaa ja EKRE.

Ants Frosch uuris, kas valimisliidu sees toimetavad ka mõned erakonnad.

Karin Madisson ütles, et ei toimeta, vaid see on koha peal kokku pandud.

Pipi-Liis Siemann märkis, et ehk oleks selle juhtumi põhjalt vaja vaadata, kas kõik õigused on tagatud praegu olemasolevates õigusaktides ning võibolla on kohtuvõimul võimalik hinnata neid asju. Talle tundus, et antud ettepanek võib pöörata ennast ringi, kuna paljudes ühinenud omavalitsustes võiks selle järel kujuneda olukord, kus suuremad keskused saavad rohkem hääli ja vaidlusküsimuste korral jääb õigus sinna, kus on rohkem inimesi.

Karin Madisson nõustus eeltoodud mõttekäiguga ning selgitas, et ka just seetõttu peaks lävend olema kõrgem.

Pipi-Liis Siemann kommenteeris, et lävendi üle peaks kindlasti arutama ning võibolla peakski see olema enam kui 50 %, vastasel juhul võivad jääda kaitsmata nende inimeste huvid, kes valisid ja soovisidki sellist omavalitsuse juhtimist.

Anti Allas uuris, kas see võib olla pigem hariduspoliitiline küsimus ning märkis, et ehk oleks tarvis paika panna täpsemad kriteeriumid, millal väike kool peaks jätkama. Ta leidis, et tegelikult peaks ühiskonnas vaidlema selgeks, mis on väikse kooli tähtsus.

Karin Madisson nõustus sellega ja sõnas, et kriteeriumid aitaksid oluliselt ning haridusministeeriumi kaasamine sellistes küsimustes oleks samuti vajalik. Ta leidis, et see oleks ära hoidnud olukorra, kus neid ei kaasatud kordagi. Tehti mitmeid kirju ettevõtjatelt, lastevanematelt ja õpetajatelt, kuid kirjadele vastas vaid üks volinik, kes teavitas, et kuivõrd tema sellest piirkonnast hääli ei saanud, siis koosolekul tema ei osale. Ta märkis, et toimuv on juhtimispoliitika küsimus, mitte vaid hariduspoliitika küsimus.

Urve Tiidus Urve Tiidus uuris, et kuivõrd maailmas on riike, kus on erakorralised valimised seadustatud, ja neid ka sageli praktiseeritakse, siis kas see ei või kaasa tuua olukorda, kus valimised küll järjest toimuvad, aga olukord paremuse poole ei liigu.

Karin Madisson soovis täpsustada eelnevalt uuritud kohtuvõimu kasutamise osas, et elanikud ei jõua kohtus käia. Ta lisas, et nad on arvestanud olukorraga, kus valimiste toimudes endiselt midagi ei muutu. Kuid siin tõstatub jällegi ka lävendi küsimus, kui 50 % elanikest leiab, et see võim ei peaks jätkama, võiks neil olla õigus oma hääl tagasi kutsuda.

Ants Frosch ütles, et peale valdade ühinemist on meil on suuremad vallad, mis on tekitanud selle lahenduskäigu, kus meil ei ole vaja enam valimisliituseid, kuna neil puudub igasugune vastutus. Valimisliit on seltsing ning seltsingus ei ole kellelgi ei juriidilist ega moraalselt vastutust, mistõttu võivadki võimule saajad öelda, et neile on olulisemad tuulepargid ja päikesepaneelid. Konkreetse valla näide kinnitab, et meil on puudujääke demokraatia osas kohalikul tasandil.

Karin Madisson kommenteeris, et temale nähtub, kuidas riigi tasandil on vastutuse võtmine suurem, kuid kohalikes omavalitsustes jääb see tahaplaanile.

Ants Frosch sõnas, et erakondade puhul on tähtis ka erakonna distsipliin ja kuvand.

Pipi-Liis Siemann ütles, et kohaliku omavalitsuse korralduse seadus on hetkel ülevaatamisel ja ilmselt ka muutmisel. Ta leiab, et demokraatlikult valitud omavalitsuse juhtimise sage muutmine võib kaasa tuua palju probleeme ning paratamatult peavad volikogu liikmed kaaluma erinevate huvide nimel. Tema hinnangul ei ole lahenduseks erakorraliste valimiste esilekutsumine, vaid pigem tuleks läbi mõelda, kuidas kaitsta inimesi omavoli eest kohalikus omavalitsuses. Ta leidis, et kuna praegu ei ole uued valimised enam kaugel, saaks seni lahendada vaidlusküsimused erakooli pidamisega. Sagedased valimised ei muuda tema arvates valitsemise kvaliteeti paremaks.

Karin Madisson märkis, et erakoolide teema on ainult üks paljudest, järgmiseks küsimuseks on rahvamajad. Ta ütles, et Virtsu kompromissi puhul, kuna riik toetab 50 000 euroga, siis Virtsu kooli 6-klassilise pidamine oleks sisuliselt vallal tasuta, kuid selle peale paluti enda peale võtta ka rahvamaja ja raamatukogu pidamine. Erakoolide osas on Metsküla ainuke, kes nüüd erakooli planeerib, kuna nende kool on täiesti suletud. Siiski, mitte miski ei taga selle, et otsused lähtuvad reaalsest arvutustest. Ta selgitas, et toodi mitmeid argumente ka ettevõtluse vaatest, kuid neid ei arvestatud. Ta juhtis tähelepanu ka asjaolule, et on otsustanud alustada viinaköögiehitust, milleks kulub 300 000 eurot valla eelarvest. Viinakööki planeeritakse ka käsitöökoda, mida hakkab vald ülal pidama.

Urve Tiidus küsis, kas on mõeldud erapooletu läbirääkija peale.

Karin Madisson vastas, et seda prooviti. Ta selgitas, et vallale oleks 6-klassiliste koolide pidamine sisuliselt tasuta, kuivõrd raha tuleks riigi eelarvest. Vaatamata sellele ei ole vallas midagi muutunud.

Pipi-Liis Siemann uuris, et kas õpetajate tasu tuleks 6-klassilise kooli toetusest.

Karin Madisson sõnas, et riigi 50 000 eurone toetus kataks majapidamiskulud.

Pipi-Liis Siemann ütles, et kolme õpetaja aastapalk oleks kindlasti suurem summa.

Karin Madisson vastas, et õpetajate palk tuleks riigi eelarvest, aga riigi lisameede on mõeldud majade ülal pidamiseks.

Anti Allas selgitas, et täna ei ole Eestis maakonda, kus sellist probleemi ei oleks. Ta sõnas, et suures plaanis on meie riigis otsus, kas ja kuidas me oma väikekoole ülal peame.

Karin Madisson nõustus tema mõttega ja lisas, et täna paneb koolid kinni see, et majade ülalpidamine on väga kulukas. Ta tõi näite Virtsu koolist, kus võimla võtab ühe kolmandiku kõigist kuludest, kuna seda köetakse üle. Kogukond kogus ise maja renoveerimiseks kokku ligikaudu 80 000 eurot.

Pipi-Liis Siemann sõnas, et ka vallavanemate vahetamine ei ole stabiilsuse märk, aga vaadata tuleks volikogu liikmete poole, kuivõrd vallavanem täidab volikogu suuniseid. Ta selgitas, et kogukonnal on võimalik teha arengukavasid ja visioone ning julgustas kogukonda kaasa rääkima.

Karin Madisson ütles, et arengukava võeti vastu novembris 2022, kuid sellele töötati vastupidiselt.

Hendrik Johannes Terras sõnas, et konkreetse rahvaalgatuse puhul on 20 % madal, mis tuleneb ka sellest, et see kehtib kõikides kohalikes omavalitsustes. Ta selgitas, et probleemile on keeruline lahendust pakkuda.

Urve Tiidus uuris, millal arvatakse, et vallas olukord muutuks, pidades silmas ka seda poolt, et kohalikud valimised on aastal 2025 ning seaduse muudatused võtaksid samuti aega.

Karin Madisson vastas, et neid see enam ei aitaks ning panustatakse järgmiste valimiste peale.

Hendrik Johannes Terras kommenteeris, kuivõrd ettepanek on põhiseaduse muutmise, siis kõige varasem võimalus selle kehtestamiseks oleks alates 2027 aasta aprillikuust. Ta selgitas, et sellisel kujul lihtsalt seadust muuta ei saa ning tuleks algtada põhiseaduse muutmise selles osas.

Karin Madisson sõnas, et rahvaalgatused võiksid olla reguleeritud ning tõi näite Šveitsi süsteemist, kus rahvahääletuste tulemused ei ole kohustuslikud, aga reeglina võetakse seda siiski arvesse.

Helir-Valdor Seeder ütles, et selliseid probleeme on ka teistes Eesti omavalitsustes. Tema arvates haldusreform nurjus, ent see oli kohaliku rahva tahe, et ajalooline Läänemaa ühineb Pärnu ääremaaga, mis lõikas ära Läänemaa otsa. Tema hinnangul oli see vale otsus, kuid see oli kohaline inimeste otsus. Ühinemisleping kehtib ühe perioodi, mis tänaseks on möödas ning enam ei kehti. Ta tõi välja, et demokraatia algab rahva teadlikkusest ja valikutest ning see on ka vastutuse küsimus. Kui igal aastal oleks võimalik teha erakorralisi valimisi, siis kaoks ka valija vastutus. Eestis on teadlikult põhimõte, et saadik ei ole seotud mandaadiga,

teda tagasi kutsuda ei saa, mis on ka tugevalt põhiseadusesse sisse kirjutatud. Ta lisas, et riigi hariduskorralduses on mitmeid probleeme ning riik annab kord signaali väiksemate koolide sulgemiseks, seejärel teise sisuga sõnumi Saue riigigümnaasiumi näol. Tema hinnangul erakorralised valimised lahendust ei tooks, vaid kohalik kogukond peab leidma konsensuse. Ta juhtis tähelepanu, et seoses haldusreformiga on riik loonud eeldused selliste probleemide tekkeks.

Hendrik Johannes Terras tänas külalist ja selgitas, et sisuliselt soovitakse ettepanekuga seaduse eelnõu algatamist, millega seadustatakse kohaliku omavalitsuse volikogu erakorraliste valimiste toimumine vähemalt 20% vastava valla või linna hääleõigusliku elaniku poolt allkirjastatud ettepanekul. Pöördumises tehtud ettepanek Riigikogule ei ole kooskõlas Eesti Vabariigi põhiseaduse §-ga 156 mis sätestab, et kohaliku omavalitsuse volikogu valitakse neljaks aastaks ja seadusega võib volikogu volituste perioodi lühendada seoses kohalike omavalitsuse üksuste ühinemise või jagunemisega või volikogu tegutsemisvõimetusega. Seega on põhiseaduses sätestatud loetelu, millistel juhtudel on võimalik seadusega volikogu volituste perioodi lühendada ja sellest tulenevalt puudub Riigikogu alatisel komisjonil võimalus algatada eelnõu volikogu volituste perioodi lühendamiseks mingil muul alusel.

Helir-Valdor Seeder nõustus tagasilükkamisega, kuid lisas, et kui on olemas üldine tahe, siis on võimalik ka põhiseadust muuta. Ta juhtis tähelepanu, et alati on igal piirkonnal võimalus algatada ühinemine teise omavalitsusega.

Hendrik Johannes Terras tegi ettepaneku, lähtudes Riigikogu kodu- ja töökorra seaduse § 152¹³ punktist 5, lükata esitatud ettepanek tagasi.

Otsustati:

3.1. Esitatud ettepanek tagasi lükata (konsensus: Anti Allas, Ants Frosch, Katrin Kuusemäe, Helir-Valdor Seeder, Pipi-Liis Siemann, Hendrik Johannes Terras, Urve Tiidus).

4. Info ja muud küsimused

Hendrik Johannes Terras edastas komisjonile info, et Riigikogu juhatus otsustas 11.01.2024 paluda põhiseaduskomisjonil selgitada, miks otsustati toetada Vabariigi Presidendi (VP) poolt Riigikogule tagasi saadetud maamaksuseaduse ja maksukorralduse seaduse muutmise seaduse muutmata kujul uuesti vastuvõtmist. Ta selgitas, et komisjon arutas VP poolt välja kuulutamata jäetud seadust 14.12.2023 istungil ning sel istungil tegi komisjon otsuse toetada nimetatud seaduse muutmata kujul uuesti vastuvõtmist. Komisjoni otsuse kujunemise selgitused on kajastatud 14.12.2023 istungi protokollis. Ta märkis, et tulenevalt juhatuse palvest edastatakse komisjoni 14.12.2023 istungi protokoll juhatusle.

(allkirjastatud digitaalselt)
Hendrik Johannes Terras
juhataja

(allkirjastatud digitaalselt)
Stella Rõbakov
protokollija